

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՂԵՔԱՆԴՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՖԱՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԿԹՂ. ԱՂԹԱՄԱՐՑԻ

Նախորդ յօդուածներով տեսանք Սա-
լատուր Կեչառեցիի կաֆաներէն մաս մը,
ներկայիւս կու տանք շարք մը Գրիգորիս
Կթղ. Աղթամարցիի գրածներէն, թիւով 67
հատ, որ կը ներկայացնէ իր յօրինած կա-
ֆաներուն մօտաւորապէս մէկ երրորդը:

Աղթամարցիին իր կաֆաները գրած է
առհասարակ 7+8 ջափի վրայ, որ ըստ մեր
թ. 1136 (= Գ) ձեռագրիւն պիտի երգուի
պղզի գոյնով, այսինքն եղանակով:

Դր. Կաթողիկոս այս կաֆաները գրած
է աւելի խնամուած լեզուով, և որոնք մեզի

հասած են քիչ աղաւաղութներով, շնորհիւ
իրեն ժամանակակից, և նոյնիսկ իր ձեռքով
նկարագրողուած ձեռագրիւններու:

Հոս իբրեւ բնագիր առինք դարձեալ մեր
թ. 473 պատուական ձեռագիրը, ներկայա-
ցուած Ա. Նշանագրով, և բաղդատուութեան
համար գործածեցինք Բ. Գ. Դ. և Ե. ձե-
ռագիր օրինակները. իսկ տպագիր երկերու
կարգին բացի նախորդներէն — Կ. Ղ. Մ.
Յ. և Ն. — (Տես Սիոն, էջ 163), հոս կը
յիշուին նաև Տ. և Ֆ.:

Տ = Յուլիոս Հայրէն Ձեռագրաց Մա-
տենադարանին Մխթարեանց ի Վիեննա,
Հ. Յ. Վ. Տաշեան, Վիեննա, 1895:

Ֆ = Ֆրիկ, Բանաստեղծութիւններ, Մ.
Մկրեան, Էայլն, Երեւան, 1941:

Այս յօդուածի ընթացքին, Ս. Սթո-
ւոյս թ. 473 ձեռագրէն առնելով կուտանք
4 մանրանկարներ, իբրեւ նմոյշ Գրիգորիս
Աղթամարցիի արուեստին:

Ա. — Զմրաք՝ ջրէն գով առեա՝ վայ խելացդ վաճառակընիդ,
զհե՛ր գլխոյդ եւ գմազ մուրացդ կտեցե՛ր ի մէջ քաղաքիդ
ու փայտասական եղե՛ր յուսացեալ յարուեստ ըռամիդ,
ահա եւք ասցի գերի՝ մեռանիս ուսմամբ քո գործիդ:

Բ. — Ծեր ալ[ե]աւ եւ շուն մըսաւ՝ Շուշանայ ծերոցն աւելի,
գեւ մայդ տեսողի չէ գործ, կամ բընու իսկ մարգարէի,
թէ գԴաւիթ ի մէջ բերես, կամ զաւակ կընոջն Ովսէի,
նոցայն աւրինակ բանի՝ վասն յանցման տանն Իսրայելի:

Գ. — Այդ որ ի յերազդ անկար լի մոգեմ տեսեալ խաբեցար,
զկիմըն կորուսեալ ջրկար, եւ զբուց տառոց դու եղար,
համբեր տուր դու սրտիդ, որ չգիտեմ երկիր հաւասար,
թէ ոչ վաս [անուն] առնու, եւ ասեմ անուն եւք դրժար:

Դ. — Աւձն եր կորստեան պատճառ, որ եհան գլխով ի դրախտէն,
հանց նեքսանիբոս արար, զկիմն եհան ի Փիլիպոսէն,
ի կերպ վիճալի դարձաւ եւ գոչեաց սաստիկ մեծածնէն,
տընչալով առ նա եկեալ եւ առնոյր ըզոցն ի գլխէն:

Ա. — 1, Այ Նեքտանիբոս դերի, եղկելի եւ
թշուառ սղիդ: Գ. զ^ա, Կ.
2, և չունի, Գ. Կ. կորուսեալ ի մէջ, Կ.
3, յուսացեալ, Բ. Կ. Ա, Դու, . . . եղար,
յուսացար, Գ. Ա, և, Կ.
4, տեսմ, Բ. Գ. Կ. սեւման, Գ. յուսման, Կ.

Հաւանցքի վրայ՝ Գրի, Գ (էջ 235):

Բ. — 1, աւեսաք, Բ. Ահա աւեսք, Կ.
2, չէ տեսողի գործ, Կ.
3, ի մէջ բերես, զառակ կենչն Ուրբայի,
Կ.

4, նոցա, Բ. Կ.

Գ. — 1, Զայդ որ երազդ տեսար . . . Կ.
2, զկիմդ . . . չիւար, ա. . . Կ.
3, տուր առնել սղի, աչ գիտան երկիր
. . . Կ.

Դ. — 1, է, Բ. Կ.
2, արաւ, Կ.
4, տառաց և ի գիրկն եւաւ, չունչն առ-
նոյր, և զհատն . . . Բ. ի գիրկն առ-
կաւ, Կ.

Ն = Ա.

- Ե. — Յաւանքն շատ զբոսց գիտեմ բայց չկարեմ գրել հաւասար, աւան է իմաստուն խելօք, հրամայեց Տէրն կենարար. աւան է վիսապի ծրնունդ, Սողոմոն գրեց ի հանճար, աւան որ ի ձրեկն ելաւ նա կոխեց զերկիր հաւասար:

Ձեռ. քղ. 7բ.

- Զ. — Աւան հառիարքն է շատ՝ բէ քրնենն հարսարբն մրտով, որպէս Մովսէսին եղել՝ գաւազանն ի յաւ զառնալով. կամ ըզպրդընծի ըզաւան ի ձողի ծայրն կախելով, որ էր աւրիանկ Բանին՝ ի խաչին նա բարձրանալով:
- Է. — Կինն որ դալասի մեղօք, կամ ընգնի ի հօժ և ի բամբաս, նա բող հանց որդի բերէ, որ ծընաւ այս Ուովպիաս, զարբայն աւրայից հրգաւր, որ անունն է Սփանսարիաս, յաւան և ի վիսապ նըման, որ եկուլ զերկիրս անպակաս:
- Ը. — Երանի ալզ մօղ ասեմ, որ անունդ է Ուովպիաս, մանուկ գորաւոր ծընար, ի բաջանց է դա անպակաս. մեծ աշխարհակալ լինի՝ ի ծրնունդս կանանց է անհաս, բայց վայ եւ եղուկ ասեմ՝ մեռանի բօսալ և անաւրհաս:

Ե. — 1, Զաւանքն շատ զբոսց . . . զբոսել հաւասարով, Ն:

3, . . . զբոսաց զնայ հանճար, Ն:

4, Աւան որ ի ձուռէտ . . . կոխէ . . . Ն:

Լուսանցքի վրայ Գր. Ա (թղ. 7բ):

Զ. — 1, Խառլիաթ, Բ Կ: Կառլաթն, Ն:

3, Կամ որ ըզպրդընծէ աւան . . . Բ:

Կամ զպղնձէ օձն, Կ:

4, որ էր նայ . . . Փրկչին, Ն:

Լուսանցքի վրայ Գր. Ա (թղ. 8ա):

Ե. — 1, Խալաւի, . . . ու ընկնի, . . . Կաւչի, Բ: Խալաւի . . . Կաւչի և ի բանբաս, Կ:

2, պիտի հանց որդի բերէ, զինչ երբեք այս Ուովպիաս, Բ Կ:

3, հրգաւր, ծընաւ, Բ Կ:

4, և ի, և, Բ Կ:

Ը. — Լուսանցքի վրայ Գր. Ա (թղ. 9ա):

Թ. — Ձի ըզեզ գովել կամիմ՝ ցլագլուխ ծընունդ ծովային, բաբըզ հրեղեն է քո՝ լանջիդ ու մեջիդ յառեւծ նըմանին, սըմբակդ յօրինակ կազմած՝ հանց ուժեղ զինչ ուեկայապարոյն, երանի քամ այն բախտին, որ քապրօք քոյով յորդորին:

Ժ. — Արժան ու իրաւ է խիստ՝ դու Մըսրայ քեր Նեֆանիբոս, զարոնն բողեր անքեր ու եկիր առ Ոլումպիոս, զանմեղ չարն ի մեղ կալար՝ զԼիբեացի քիպն Ամոնիոս, բայց որ քահրեկեր ըզեզ՝ քո որդիդ այդ Աղեֆանդրոս:

ԺԱ. — Այս մի բանըս լաւ եղաւ, որ չարի աղանդն յայնեցաւ, իւր մեղքն բըռնեց ըզնա՝ ւ արատու խաբելն ստեցաւ, յիմա սեւերես եղաւ՝ ի յորդոյն խիստ ամաչեցաւ, զիւր չարն զամեն ասաց յԱղեֆանդր զոր ինչ գործեցաւ:

ԺԲ. — Մայրն միամիտ կարծե՛ր՝ յԱմոնն ըզԱղեֆանդրէ, նա սոս յայնապէս եղել զյըղանայն ի Նեֆանիբէ. առեալ եւ եբեր ուսովն՝ առաջի մաւրն ըզնա ձրգէ, ով որ զայլոյ կին պատէ՛ր՝ նա սպանելն նըմա յիրաւ է:

ԺԳ. — Վայ քամ էեզ հազար բերան, ով խելօք հիկարդ աննման, քէ է՞ր մոլորիս յայդ բան, որ պատես պատկեր դիւական, ծանիր զարարիչն Ասուած, ոռ երես էեզ միտ բանական, քէ չէ ի յաւուր դասման ընկընիս ի հուրն անհիշան:

ԺԴ. — Մարմինն է ի խոտ նըման, ու ծաղկի Դաւիթ վըկայեց, եւ փուր է քամոյ նըման, Յոբ ասաց ւ Նիփաս զըբեց. Սողոմոն բսուեր երգոց, Յսայի նոյնպէս գուեակեց, Սեմսար դու էեզ պէս արա, զի՛ արիւն ոչ ում չի մարսեց:

ԺԵ. — Յառաջըն հրաման երես, զի խաչն ըզվեզ ի փայտի, յետքմեծապէս պատուեաց, փառաւոր եւ անասելի. ասաց քէ զըրուց քարեք եւ ասցեք ըզբանս իմ յայնի, ձեր մեծ արքային Պարսից՝ աշխարհակալին Դարեհի:

ԺԶ. — Այս է Մակեդոնեան հըզօր Աղեֆանդր հեծեալ յերկվար, փողիցըն հրաման երես, հարկանել զերգն աղմըկարար,

Թ. — 2, բաշքըզ, ԲԵԿ:

3, յաւրինած, ԲԵԿ: ուշկապարին, ԲԵԿ: յօրինուած, Կ:

4, որ կառաւք, ԲԵԿ: կառօքզ, Կ:

Ժ. — 3, զանմեղն ի չար մեղ կալար, ԲԵԿ: զտիպն Ամոնոս, Ե: Ամոնոս, Կ:

4, տահըզէ, ԲԵԿ:

Դ = Ա:

ԺԱ. — 1, մին, ԲԵԿ: մէկ, Դ:

2, զինքըն բըռնեց, արաւտով խաբելն ըստացաւ, ԲԵԿ: . . . զնա՝ ու կաւտ ինքն յայտնեցաւ, Դ: կարօտով խաբելն, Կ:

3, մայրն Աղէկասաղընս զիտէ, Թէ չաստուածն ընդ յինք խառնեցաւ, ԲԵԿ: հիմա, Դ: զիտէր, ԵԿ:

4, հիմի սեւերես . . . ԲԵԿ: հիմայ, Կ:

ԺԲ. — 2, նա սոս, ասաց. Դ:

3, և բերէ, Դ:

4, այլոյ, Դ: Ես, չունի Դ: Ըողաննել

զնա արժան է, Դ: Լուսանցքին ԴԴ. Ա (ԹՂ. 12ա):

ԺԳ. — 2, զայդ բանդ, ու, Բ:

4, անշիջական, Բ:

Լուսանցքին ԴԴ. Ա (ԹՂ. 30բ-31ա):

ԺԴ. — 1, ծաղկի, ԲԵԿ: ու, որ, Ն:

3, երգոց, ասաց, ԲԵԿ: երգեց, Ն: զուեակեց, վկայեց, Ն:

4, զի զարիւնդ ոչ քով չի մարսեաց, ԲԵԿ:

ԺԵ. — Լուսանցքի վրայ ԴԴ. (ԹՂ. 39բ):

ջառչին այլ ի մեջ անցաւ, ազդ առնե՛ր զօրացն անմոլար,
ըզսուրն է հանել արփայ, դու՛ք ընդի՛ր կա՛մ հանց կամարար:

ԺԷ. — Երբ լրսեցին զպատերազմին զձայնը՝ փողոյն ազդել խրմբին,
վառեալ զալամ ոպառազինին ռուս[բ]ք, դրաւեալք անսառ մայրեաց,
օող եւ փալլուն շատ սուսերաց, զբանիւք փողփալլ սաղաւարին,
հաջք եւ արիբն պընդին, եւ սիրօք վասացն նըմէալ կային:

ԺԸ. — Արեայն որ հրաման երես, նընչեցին զփող պատերազմին,
ըզքուրն ջառհար քարեալ, ել ի կառնն Մանդարն այն արին,
նակաս առ նակաս եղեն, խառնեցան յանդուզ ւ անագին,
դիակաւք զվայրն լըցին, խաւարաւ արեւն ի յերկին:

Ձեռ. քղ. 14ա.

«Արխսոսէկ Աթոռով եւ աւակեթսն առաջի».

ԺԹ. — Երբոր զՄելամպոս բերին, յանդիման Աղեփանդրոսին,
նա երկիր եպագ նըմա, զինչ աւրեն եր քաղաւորին.
զնըսանքն մեկնեց նըմա, խընդացոյց ըզսիրս արփային,
որ իւր յաղրութեանքն գործին յայտնեցաւ յորփայ պատկերին:

ԺԶ. — 4, հաներ, . . . կայք ՂԿ: կամակար, Ղ:

Գրիգորիս Աղթամարայ կաթողիկոս, Ղ. (էջ 400, ծեթ.),

ԺԷ. — 2, ըռուսք . . . մայրին, Ղ:

Յ, փալլուն . . . պողփալլ, Ղ:

4, քաջ . . . վասուց, Ղ:

Դր. Աղթամարայ կթղ. Ղ. (էջ 400),

ԺԸ. — 3, յանդուզն ու, ՂՄ:

Լուսանցքի վրայ Գր. Ա (Թղ. 44ա),

Ալիշան այս քառեակին վերջին երկու տողերը խառնած է Խ. Կեչառեցիին պատկանող կաթաներուն (Սիս. էջ 400), Իրեն հետևած է Մ. (էջ 236),

ԺԹ. — Լուսանցքի վրայ Գր. (Թղ. 48բ),

- Ի.** — Յրբոր ի մեհեանն եմուս, քրմուհին ասաց արային,
ի դիպող ժամու եկիր, եւ մեհե առ ասուածուհին,
զի ոսայնանկեմ այսօր բզեանաւոր ծիրանին,
ի մեջ Բաղաբիս ասե, մեծագեա հրբաւե Բեզ լինին:
- ԻԱ.** — Նախարարդ շրայս քւ յիմար, եւ հրպարս ընդ Բեզ Յախանձեալ,
ի յարկ դիւցազանն եմուս, քրմուհոյն ասաց խորխաբար.
Եւ նա պատասխան երես, զարտախիլն իւր անմիջաբար,
այլ նա հանգուրծել չկարաց, վայրենիկեց զաղիկըն իօխանաբար:
- ԻԲ.** — Հըզօրն Աղեհսանդր զրբեաց, իմաստիւ բուխս Արեհացոց,
քե ձեզ հնազանդել պարս ե արայիս յարթո նրսելոց.
ի մի վայր գումարեցան հեռեօրբն Արեհացոց,
յասեան է ի ժողով նրսան զմիմեանս հարցափորձելոց:
- ԻԳ.** — Այս Պարմեհիոն իօխանս նըզովեալ եւ չարագործեալ,
դառնութեամբ եւ նախանձով, չարութեամբ քր սա բորբոքեալ.
առ փոռե խոր ընկերին, զնա լընու անձամբն իւր հոսեալ,
զոր եւ յայնցայեա գոչե մարգարեհն այն ասուածարեալ:
- ԻԴ.** — Ըզհօսա է ի Բաց առել է ի ծառոց ոսօքն է բարձել,
հոսումն է հողմոց հրնչել, բայն եւ մուխն ի վեր վերացել,
աւղըն տամնդաղ առել, գոլթինն ի յօյն քր ցրնդել,
սեսողքն անաբեկ եղել, յոլովից են կարծիս առել:
- ԻԵ.** — Քո Բունդ արքունիքին ածե, զիմասնոյն բանն առ Բեզ բերեմ,
որպէս Սողոմոն զրբե, սիրս արբուն է լես կու նընջեմ.
զեմ Բունն է քընար կենաց, ու դարման մարմնոյն իրա եմ,
բայց յոլովն չար բերե, զայս սսեմ բընալ չամաչեմ:
- ԻԶ.** — Յործամ չարխն ի յես Բալի, ու ձրգե ի յալէն խոլոր,
ոչ զօրք Լոչ ամալն օգնե, ոչ հարիւր հազար ծիաւոր,
սանի նեղ սեղաց ածե, զինչ մոլոր տապան միաւոր,
հաւու եւ ի վայր ձրգե, քե եղբայր է կամ կարեւոր:
- ԻԷ.** — Ասա ինձ, ով ես դու, յասուածոց քե ի մարդկանե,
ձեւըդ հրեւեակի նըման, անվախերես ի բնութեհն:
Առ այս պատասխան երես, Դարեհի այս Անագոնե,
ես Աղեհսանդրի դեսպան ազգ առնեմ, կըռուոյ զԲեզ սարե:

Ն. ԵՊՍ. ՇՐՈՎԱԿԱՆ

(Մեհացեալը յաջորդով)

- Ի.** — Լուսանցքին Գր. (Թշ. 57բ):
ԻԱ. — Լուսանցքին Գր. (Թշ. 58ա):
ԻԲ. — Լուսանցքին Գր. (Թշ. 60ա):
ԻԳ. — Ա = Գ:
 Լուսանցքին Գր. Ա. (Թշ. 69ա):
ԻԴ. — 1, առեբ, . . . բարձր, ԲԻ: ստաբն,
 Գ: ի ծառ ալ: Ն:
 2, է հողաց հոսել, ԲԻ: մուլն, ուխն, Գ:
 3, առեբ, դաւալչիկն . . . Ե ցընդեբ,
 ԲԻ: յաւղբն է, Ն:
 4, կարծիսն է առել, ԲԻ:
ԻԵ. — 1, արժե, զիմաստնոց, Բ:
 2, զրբե, առե, Բ:
 3, ու դարման, զարմանող, Բ:
 Գ = Ա:
ԻԶ. — 1, խոլու, Բ: քաղուի, Զ 44:
 2, ամալն, հեծեւ, Բ: մալն, Ե Մ: ոչ

- մալն, ոչ աղբանքն օդաւ, Զ 42:
 3, ի նեղ տեղ ածե, Բ: հանցեղ քարա-
 խոփն ածե, զինչ օղիցն եղած միա-
 ւոր, Զ 46-47: մուրքի տան միաւոր,
 Բ: 2ուրի Ե:
 4, 2ուրի Մ Ե: 2արեւն ու ձրգե ի ներս . . .
 Զ 48:
 Գ = Ա:
ԻԷ. — 1, ինձ թէ, Բ: չարաստանոց, Գ Գ:
 2, անվախ ես, Բ: անվախ երես ի մար-
 դի բնութեհն է, Գ: ձեք . . . է 2ը-
 ման, անվախ երես ի բնութեհն է, Գ:
 3, Անարգոնէ, Բ Գ: Անարգոնէ, Գ:
 4, կըռույ չեւ, Բ: կուտ, Գ: սաս . . .
 չեւ զմեծարե, Գ: կուտ, Գ:
 Լուսանցքի վրայ Գ. Աղ. Գ (էջ 114):